

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ «СІЛЬСЬКІ ТЕРИТОРІЇ»

КОСТЮЧЕНКО Д. Л.

аспірантка Вінницького національного аграрного університету

e-mail: Dasha_veres@meta.ua

ORCID ID: 0000-0002-7065-4806

Розроблення теоретичних і практичних засад розвитку сільських територіальних утворень передбачає більш чітке визначення понятійно-термінологічного апарату. Незважаючи на те, що поняття «сільські території» використовується в науковій літературі досить давно, у визначенні його змісту поки що відсутній єдиний підхід. Визначенням сільських територій бракує функціональності, тобто можливості використання й пристосування поняття для потреб не лише різних галузей економіки, але й соціальної, інституціональної, екологічної сфер, і практичності з метою розробки концепцій розвитку сільських територій і вдосконалення механізмів їх розвитку

Для аналізу існуючих визначень і конструювання власного поняття «сільська територія» скористаємося методикою конструювання категоріального апарату економічної науки А. Старостіної з метою виявлення спільних рис і відмінностей у визначеннях. Вважаємо за необхідне проаналізувати погляди вчених і згрупувати визначення за схожими системоутворюючими чинниками й характеристиками та виокремити підходи науковців до трактування поняття «сільська територія». Як свідчать результати нашого дослідження, щодо суті ми можемо узагальнити наукові погляди вчених та виокремити п'ять підходів до поняття «сільська територія». Розглянемо особливості кожного підходу. Прихильники територіального підходу пов'язують сільські території з територією, географічним утворенням, місцевістю поза містами, яка має певні ресурси з відповідними органами управління. Варто звернути увагу на точку зору В. Славова, О. Коваленка Л. Лисенка які розкрили три компоненти сутності сільських територій, тобто зміст, явище і результат, але необхідно зазначити, що формулювання є неконкретним і розмитим. Під таке визначення можна підвести навіть велике місто (в ньому також є взаємопов'язані між собою різні ресурси і наявна відповідна мета).

Підкреслимо, що відносно змісту явища поняття «сільська територія» при територіальному підході міжнародні організації вважають, що це території з певною густиною населення. Визнаючи вагомий внесок

міжнародних організацій у сфері досліджень сільського розвитку дозволимо висловити свою точку зору, що сьогодні складно досягти згоди щодо універсального визначення сільської території, яке буде прийнятним для всіх країн і яке можна використовувати у будь-якій ситуації, оскільки, наприклад, поділ на сільські території та міста може визначатися на політичному чи адміністративному рівнях. Інший аспект, із яким важко погодитися, це те, що науковці [4, с. 25] та міжнародні організації зазначають, що сільські території базуються лише на традиційних видах діяльності (сільськогосподарському виробництві, лісництві, рибальстві, видобувній промисловості). Зауважимо, що вимоги сучасності змінюють підходи до розвитку галузевої структури в сільській місцевості, що дістало підтвердження в концепціях розвитку сільських територій в Європейському Союзі, оскільки в політиці сільського розвитку на 2013 – 2020 рр. виокремлено такий пріоритетний напрям, як диверсифікація господарської діяльності сільських територій.

Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що визначення сільських територій не повинно ідентифікуватися виключно з сільським господарством як галузю виробництва, що свідчить про недоцільність обмеження наукового аналізу їхньої сутності галузевим підходом. Сільські населені пункти не завжди за своїми функціями обов'язково повинні бути сільськогосподарськими, оскільки до них відносять невеликі промислові, транспортні, рекреаційні населені пункти, хоча за традицією функціонування сільських територій пов'язується з агровиробництвом.

Представники просторового підходу трактують сільську територію як простір (земний, географічний, економічний), основними характеристиками якого є наявність населення та ресурсної бази для виробництва. Аналізуючи праці вчених даного підходу, варто звернути увагу знову на домінування галузевої складової у розкритті змісту явища поняття «сільська територія». Так, О. Белевят В. Єрмоленко М. Поленкова акцентують, що ці території призначені для проживання і виробничої діяльності населення, яке переважно займається сільськогосподарським виробництвом. Оригінальною є точка зору М. Ільїної [10], яка акцентує увагу саме на тому, що сільська територія є багатофункціональним утворенням, яке має ресурсну основу для багатофункціонального виробництва, а не лише для сільського господарства.

Прихильники структурного підходу під сільською територією розуміють певне утворення, структуру, сукупність, частину, елемент, які мають різні функціональні компоненти (ресурсний, організаційний, економічний, екологічний та соціальний). Схожими є точки зору М. Маліка і С. Мельника які вважають, що сільські території – це історично сформована системна сукупність (мережа), що поєднує в собі організаційну і

функціональну приналежності. Варто підкреслити, що різниця в поглядах полягає у виділенні С. Мельником інституційної складової, а саме юрисдикції сільських (селищних) рад. На наше переконання, визначення С. Мельника обмежує сільську територію рамками житлового утворення та не враховує соціальних, природних, економічних і багатьох інших факторів. Інші дослідники, зокрема С. Молчаненко, наголошують на більш широкому різноманітті компонентів і розглядають сільську територію як структурне утворення, яке складається з економічного, екологічного та соціального компонентів. Цікавими з практичної точки зору є погляди І. Сембай і В. Радченко, які виокремлюють природно-ресурсний, економічний, соціальний та інституційний компоненти.

Як підкреслює О. Зайцева, розглядаючи структуру сільських територій, необхідно зазначити, що кожен з її елементів входить до певної складової: соціальної (поселення, населення, соціальна сфера, соціальна інфраструктура), економічної (виробничо-господарський комплекс, виробнича інфраструктура) та екологічної (навколишнє природне середовище). Населення як компонент соціуму входить до соціальної складової, а як один із елементів виробничого процесу – до економічної складової. Не менш універсальним компонентом є земля (економічна та екологічна складові). Взаємозалежність і взаємопов'язаність складових сільських територій є підставами для визначення їхнього розвитку як соціо-еколого-економічного.

На наш погляд, до цього переліку необхідно додати ще одну складову, яку неодноразово при визначенні сільських територій виокремлювали різні вчені, а саме інституціональну, яка розкривається через інституції та інститути: формальні (закони, норми, правила, стандарти) та неформальні (менталітет, ціннісні орієнтації). Ми вбачаємо, що саме на цю складову необхідно звернути увагу, оскільки саме від інституціонального середовища залежить розвиток сільських територій.

Представники системного підходу тлумачать сільські території як систему. Як свідчать результати нашого дослідження, спільним у наведених визначеннях є те, що більшість авторів, зокрема О. Павлов, О. Положаєнко, С. Марченко, П. Саблук вважають, що сільські території необхідно розглядати як поліфункціональні системи. На наш погляд, з теоретичної точки зору це є найближчим до істини. Системний підхід як одна з сучасних теоретико-методологічних засад дослідження сільських територій дає можливість розглядати їх складники у взаємозв'язку між собою та у взаємодії зі складниками інших систем, що дозволяє виокремити низку важливих властивостей сільської території, в числі яких: цілісність,

структурність, автономність, ієрархічність, емерджентність, стійкість. Але варто наголосити, що в межах системного підходу існує деяка багатоманітність, що відображає різні аспекти дослідження сільських територій.

Досить цікавим є дослідження О. Павлова з даного питання. Вчений пропонує розглядати термін «сільські території» як двокомпонентне поняття, яке віддзеркалює властивості емпіричного об'єкту, що має значну кількість ознак, оскільки його внутрішня складова є складною. На думку О. Павлова, сільські території – це гетерогенна багаторівнева система, що дозволяє позбутись спотвореного уявлення про них виключно як про ресурсну базу функціонування і розвитку сільського господарства. О. Павлов підкреслює, що сільська територія є не житловим, а соціальним і природним просторовим утворенням, а поселенська мережа є ще одним компонентом сільських територіальних утворень.

Схожої думки дотримуються І. Гончаренко та П. Саблук які визначають сільські території як систему із власними структурою, функціями і властивостями, але варто акцентувати увагу на тому, що вчені не розкривають, в чому полягає їхня сутність. Досить схожим, але більш детальним у розкритті змісту поняття «сільська територія» є підхід О. Положаєнко і С. Марченко, які стверджують, що при визначенні сільських територій необхідно враховувати просторово-географічний, антропологічний, ресурсно-виробничий, поселенськомережевий, організаційно-управлінський чинники та визначати як географічне середовище та як поліфункціональну, біо-соціо-еколого-економічну систему, яка розвивається у просторі та часі, де проживає і займається виробничою (сільськогосподарською) діяльністю населення, в межах територіальної одиниці, що діє в рамках закону, а також є місцем розміщення ресурсів для управління суспільним життям, вирішення проблем і розвитку відповідних територій

На нашу думку, заслуговує уваги точка зору В. Залізко, який вважає, що тлумачення сільських територій як цілісної системи І. Гончаренка та О. Павлова є надто абстрактним, без уточнення функцій і зв'язків її підсистем та елементів. Таке трактування досліджуваної категорії є досить широким, відповідно, його використання доволі обмежене при вирішенні окремих прикладних і теоретичних завдань. Але варто підкреслити, що саме ці вчені, розкриваючи сутність досліджуваного поняття «сільська територія», підкреслюючи ті чи інші властивості, звертають увагу насамперед на здатність системи не лише функціонувати, тобто виконувати свої функції, зберігаючи динамічну рівновагу, коли система періодично здійснює перехід

від одного стійкого стану до іншого, а також здатність розвиватися в довгостроковій перспективі, використовуючи власні адаптаційні можливості.

Прихильники багатокритеріального підходу використовують для тлумачення сільських територій декілька підходів. Зокрема, М. Барановський виокремлює такі підходи до визначення поняття «сільські території»: адміністративний, виробничий, поселенський, територіальний, комплексний. У західній економічній науці також часто застосовують багатокритеріальний підхід до визначення сільських територій. Прагнучи краще відобразити концепцію сільської території, К. Ешлі та С. Максвелл використали багатокритеріальний підхід, визначаючи сільські території як: простір, де людські поселення та інфраструктура мають лише невелику частку ландшафту; природне середовище, де домінують пасовища, ліси, гори та пустелі; поселення з низькою густрою (близько 5 – 10 тис. осіб); місця, де більшість людей працює у сільському господарстві; територію, де ціна землі є відносно низькою; місцевість, що характеризується високими трансакційними витратами, пов'язаними з великими відстанями від міст і незадовільною інфраструктурою. Варто звернути увагу, що К. Ешлі та С. Максвелл єдині серед усіх учених, чиї праці ми розглянули, що використовують інституціональний аналіз при визначенні сільських територій, зокрема оперують поняттями «трансакційні витрати».

Наше дослідження показало, що запропонований «квінтет» наукових підходів до визначення сільських територій дозволяє узагальнити, що сільські території розглядаються вченими всіх названих п'яти підходів у сукупності територіальних і природних складових (агроландшафт), соціальних ознак (сільський соціум), господарської організації (форми організації сільськогосподарського виробництва та щільності їх розподілу по території), поселенських ознак (системи розселення), їх взаємодії з урбаністичним каркасом регіону (відносини «місто – село»).

Найбільш конструктивним підходом до визначення сільських територій з теоретичної точки зору, на нашу думку, є методологія системного підходу, оскільки саме цей підхід покликаний виконувати функцію інтегративного характеру, особливо при розв'язанні тих питань, які не можна

вирішити за допомогою традиційних методів дослідження. Системний підхід дозволяє вирішити досить важливе й універсальне для будь-якої наукової сфери завдання – знайти зв'язок об'єктів і процесів, які на перший погляд здаються не пов'язаними між собою. Але з метою розробки концепцій розвитку сільських територій та вдосконалення практичних механізмів їхнього розвитку найбільш конструктивним є просторовий підхід. Тому, на наше переконання, сутність і зміст поняття «сільські території» можна

розкрити через дуалістичний підхід, який включає системний і просторовий. Отже, на нашу думку, сільська територія – це просторова біо-еколого-соціально-економічна система, яка знаходиться поза урбанізованими центрами, зі специфічним природно-екологічним, соціальним, економічним та інституціональним середовищем і населенням, які на ній функціонують і проявляють свій потенціал з метою задоволення індивідуальних та суспільних потреб. Як вбачається, наше трактування поняття «сільська територія» має всі три компоненти структури поняття, тобто суть, зміст і результат. Узагальнюючи вищевикладене, робимо висновок, що у ході проведеного дослідження узагальнено існуючі, а також виокремлено цілу низку науковометодичних підходів до визначення поняття «сільська територія»: територіальний, просторовий, структурний, системний і багатокритеріальний. Виокремлення цих підходів здійснювалося за критерієм урахування у визначеннях основних сутнісних характеристик досліджуваного поняття. Нами окреслено переваги та недоліки зазначених підходів, що дозволило більш ґрунтовно дослідити сутність та виявити найбільш змістовний підхід до трактування сільських територій. На наше переконання, найбільш конструктивними підходами до трактування сільських територій є системний та просторовий, згідно з якими ми вважаємо, що сільська територія – це просторова біоеколого-соціально-економічна система, яка знаходиться поза урбанізованими центрами, зі специфічним природно-екологічним, соціальним, економічним та інституціональним середовищами і населенням, які на ній функціонують та проявляють свій потенціал з метою задоволення індивідуальних і суспільних потреб.

Література

1. Старостіна А. Сутність та практичне застосування методики конструювання категоріального апарату економічної науки (на прикладі понять «глобалізація» та «підприємницький ризик») / А. Старостіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://papers.univ.kiev.ua/ekonomika/articles/Nature_and_practical_application_of_the_economic_concepts_and_categories_construction_method_gobalisation_and_business_risk_are_used_as_concept_example__13920.pdf
2. Славов В. П. Економіко-енергетична система сталого розвитку сільських територій / В. П. Славов, О. В. Коваленко // Вісник аграрної науки. – 2007. – № 9. – С. 68 – 71.

3. Лисенко Л. До визначення поняття «сільська територія» / Л. Лисенко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. праць ОРІДУ НАДУ. – 2009. – № 2 (38). – С. 12 – 15.

4. Уркевич В. Ю. Про категорію «сталий розвиток сільських територій» / В. Ю. Уркевич // Сучасне земельне, аграрне, екологічне та природодоресурсне право: актуальні проблеми теорії та практики: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (21 – 22 травня 2010 р.). – Біла Церква : БНАУ, 2010. – С. 24 – 26.

5. The role of agriculture and rural development in Latin America [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/LACEXT/EXTLACR EGTOPRURDEV/0,,menuPK:503775~pagePK:51065911~piPK:64171006~theSitePK:503767,00.html>

6. Rural areas definition for monitoring income policies: The Mediterranean case study [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.fao.org/fileadmin/templates/ess/pages/rural/wye_city_group/2009/Paper_1_2_LuteroEtAl_Rural_areas_definition_for_monitoring_income_policies.doc

7. Белевят О. А. Соціально-економічний розвиток сільських територій в умовах транзитивної економіки : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / Белевят О. А. ; Миколаїв. держ. аграр. ун-т. – Миколаїв, 2010. – 20 с.

8. Єрмоленко В. М. Особливості формування категорії «сталий розвиток сільських територій» / В. М. Єрмоленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elibrary.nubip.edu.ua/7490/1/10evm.pdf>

9. Поленкова М. Наукові підходи до визначення економічного змісту категорії «сільська територія» / М. В. Поленкова // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – 2011. – № 4 (54). – С. 272 – 277.

10. Ільїна М. Теоретико-методологічні засади визначення поняття «сільські території» для потреб рекреаційної сфери / М. Ільїна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sophus.at.ua/publ/2014_05_22_23_kampodilsk/sekcija_1_2014_05_22_23/teoretiko_meto_dologichni_zasadi_viznachennja_ponjattja_silski_teritoriji_dlja_potreb_rekreacijnoji_sferi/59-1-0-940

Міністерство освіти і науки України
ННБК «Всеукраїнський науково-навчальний консорціум»
Вінницький національний аграрний університет
Чернятинський коледж ВНАУ
Національний університет біоресурсів і природокористування
ТОВСП «Мед Поділля»
Жмеринська районна державна адміністрація
Спілка бджолярів Жмеринського району

ПРОГРАМА

**Всеукраїнська науково-практична конференція
молодих вчених та студентів
«Впровадження передових технологій у виробництво
продукції бджільництва»
21-22 березня 2019 року**

с. Чернятин,
Жмеринський район, Вінницька область

30. «Підприємство сволоу з кукурудзи при обробці його консервантами»
ЗЕЛІНСЬКА І.П., аспірант Вінницького національного аграрного університету
31. «Інновації у виробництві сільськогосподарські продукції»
ФУШТЕЙ Л.Л., аспірант Вінницького національного аграрного університету
32. «Органічне вирощування моркви – основа здорового харчування людини»
ВДОВИЧЕНКО І.П., аспірант Вінницького національного аграрного університету
33. «Теоретичні підходи до визначення категорії «сільські території»»
КОСТЮЧЕНКО Д.Л., асистент кафедри економіки Вінницького національного аграрного університету
34. «Вплив антропогенних та природних чинників на стан дендрофори ґрбоземостем Вінницької області»
ДУДНІК-ТАНАСЮК Є.Г., аспірант Вінницького національного аграрного університету
35. «Використання біопрепаратів при вирощуванні капусти брссельської»
ІВАНОВІЧІ О.М., аспірант Вінницького національного аграрного університету
36. «Використання біопрепаратів при вирощуванні ярос ячменю в умовах правобережного Лісостепу України»
ТІНЬКО В.В., аспірант Вінницького національного аграрного університету
37. «Розробка дробильно-сушального агрегата для рослинної сировини»
ЧУЙКО С.Л., аспірант Вінницького національного аграрного університету
38. «Перспективи ефективного розвитку виробництва яловичини в Україні»
ВОЗНЮК О.І., кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри технології виробництва продуктів тваринництва Вінницького національного аграрного університету
39. «Елементи сучасних технологій вирощування гороху посівного в умовах Лісостепу Правобережного. Стан та перспективи галузі»
МОСТОВЕНКО І.В., аспірант Вінницького національного аграрного університету
40. «Впровадження ресурсозберігаючих та інноваційних технологій у кормовиробництво»
ГКАЧЕНКО Т.Ю., аспірант Вінницького національного аграрного університету

16:00 – 16:30

ПІДСУМКИ РОБОТИ КОНФЕРЕНЦІЇ, ЗАКРИТТЯ КОНФЕРЕНЦІЇ

16:30

ДРУЖНЯ ВЕЧЕРЯ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ННВК «ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ НАУКОВО-НАВЧАЛЬНИЙ КОНСОРЦІУМ»
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЧЕРНЯТИНСЬКИЙ КОЛЕДЖ ВІННИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО АГРАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

СЕРТИФІКАТ

учасника Всеукраїнської науково-практичної конференції
молодих вчених та студентів
«Впровадження передових технологій у
виробництво продукції бджільництва»

(Держ.реєстр.УкрІНТЕІ №69 від 20.02.2019р.)

Костюченко Дарини Леонідівни

Президент Консорціуму

Г.М. Калетнік

Ректор ВНАУ

В.А. Мазур

Директор ЧК ВНАУ

П. Кучерявий

21-22 березня 2019 р.